

In de Landcommanderij van Alden Biesen loopt een boeiende tentoonstelling over de geschiedenis en de culturele rijkdom van een Vlaamse provincie met diepe wortels die niet in de Nederlanden liggen.

Limburg tussen staf en troon

DUIZEND JAAR GRAAFSCHAP LOON

HET VERGETEN LAND VAN LOON De oudste betrouwbare vermelding van iemand uit het Loonse gravengeslacht is het grafschrift van prins-bisschop Balderik II van Luik. Hij bekleedde de Luikse cathedra van 1008 tot 1018. Duizend jaar geleden dus.

Het territorium van het graafschap Loon kwam grotendeels overeen met dat van Belgisch Limburg. In 1815 haalde koning Willem I van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden het in zijn hoofd om het voormalige graafschap Loon en het huidige Nederlands Limburg 'Limburg' te noemen, naar het sinds 1288 Brabantse hertogdom Limb(o)urg aan de Vesder.

Loon vormt een vergeten stuk Belgische geschiedenis. Het graafschap en het prinsbisdom Luik behoorden nooit tot de Nederlanden. Van bij hun ontstaan lagen ze in het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie. Tot 1795. Zelfs in het geschiedenisonderwijs blijkt het graafschap Loon vaak hoog-

stens een voetnoot waard. Wellicht omdat het nieuwe België in 1830 niet graag herinnerd werd aan een Duits verleden, nog minder na 1918 en 1945. Ook Duitse historici hebben de regio losgelaten. Een niemandsland. De graven van Loon speelden nochtans een vooraanstaande rol en lieten in eigen land en elders een boeiend patrimonium na: abdijen, burchten en stedenschoon.

Van het Luikse kathedraalkapittel en zijn vertegenwoordiger, de prins-bisschop – de staf – kregen de Loonse graven hun territorium in leen, van de Duitse keizer – de troon – de grafelijke rechten. Balanceren tussen staf en troon bleek dus maar al te vaak een noodzaak. Twee onwettige opvolgingen deden het graafschap in 1361 aan de leenheer, de prins-bisschop van Luik, toevallen. Van de keizer ontving die nu het grafelijk ambt. Al zijn opvolgers werden zo ook graaf van Loon. Van 1361 tot 1795.

HET GRAAFSCHAP RIENECK De Bourgondische hertogen slaagden er tijdens de veertiende en vijftiende eeuw in verschillende gewesten in de Lage Landen tot een persoonlijke unie te verenigen. Bisdommen, zoals Utrecht en Luik, trachtten zij te controleren door er een vertrouweling tot bisschop te laten aanstellen. Maximiliaan van Oostenrijk bracht Luik en Loon omstreeks 1500 definitief onder in de Neder-rheinisch-Westfälischer Reichskreits en niet in de Bourgondische Kreits. Loon deelde dus niet de lotgevallen van de Bourgondische, Spaanse of Oostenrijkse Nederlanden. Zoals de Bourgondiërs wisten de graven van Loon door een uitgekiende huwelijkspolitiek een aantal verafgelegen graafschappen aan hun gezag te onderwerpen. Zo bemachtigden zij een belangrijk graafschap in Frankenland (nu Noord-Beieren). Rond 1100 huwde graaf Arnold I van Loon er de enige dochter en erfgename van de burggraaf van Mainz. Korte tijd later noemde de Loonse graaf er zich graaf van Rieneck. Vier generaties lang bestuurden de graven van Loon beide graafschappen tegelijk. Daarna lieten zij het graafschap Rieneck over aan een zijtak van de familie. Die stierf pas uit in 1559. Ze stichtten in dit verre graafschap steden en

bouwden en begunstigten er abdijen. Een indrukwekkend maar in Vlaanderen ongekend architecturaal patrimonium doorstond er de tand des tijds.

KRONIEK VAN OVERMOED Toen in 1203 graaf Diederik VII van Holland stervende was, huwde zijn enige dochter en erfgename Ada met graaf Lodewijk II van Loon. Tot groot ongenoegen van Ada's voogd, Willem van Friesland. Hij ontvoerde Ada naar Texel en nadien belandde ze als gijzelaar aan het Engelse hof. Lodewijk II van Loon moest in de Loonse Oorlog de duimen leggen tegen Willems coalitie. Na enkele jaren kwam Ada vrij maar in ruil diende Lodewijks broer als gijzelaar naar Engeland te trekken. Na zijn terugkeer nam die waarschijnlijk wraak op zijn broers. De bronnen suggereren een dubbele gifmoord. De vermoedelijke gifmenger volgde op. Misschien als *Wiedergutmachung* en om het Loonse bla-

Arnold en zijn opvolgers bouwden in het Beierse graafschap Rieneck verschillende burchten, zoals *Burg Rieneck* (hieronder) die ze anderhalve eeuw later verlieten voor het *Schloss* in Lohr am Main (hiernaast)

FOTO C. MAES EN J. GRUYTERS

Een miniatuur uit de 15de eeuw toont de stervende graaf Diederik VII van Holland met zijn echtgenote Adelheid die hun enige dochter en erfgename Ada in allerijl uithuwelijkt aan graaf Lodewijk II van Loon, uit de *Chronique de Hollande, de Zeelande et de Frise, traduction française, dédiée au duc de Bourgogne, Philippe le Bon par Johannes de Beka* BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE, MS FR 9002, F. 71V.

Een van de manuscripten van Jacques Bretels *Tournoi de Chauvency* bevat een vijftiental miniaturen met tweegevechten en een mêlée. Graaf Lodewijk IV van Loon en Chiny organiseerde dit meest spraakmakende tornooi van de middeleeuwen. Hier stormt Gerard van Loon af op zijn tegenstander OXFORD, BODLEIAN LIBRARY, MS DOUCE 308, FOLIO 120R.

Johanna van Loon-Heinsberg (1443-1469) huwde met Johann II van Nassau-Saarbrücken (1423-1472). Zij was de laatste rechtstreekse erfgename van het huis Loon-Heinsberg. Ze overleed te Mainz in 1469 en ligt naast haar man en diens tweede vrouw begraven in een indrukwekkend praalgraf (Stiftkirche Sankt Arnual, Saarbrücken) FOTO C. MAES EN J. GRUYTERS

zoen op te poetsen, schonk hij grond en een kapel aan de Duitse Ridderorde: het begin van Alden Biesen, de latere landcommanderij. Het epos van Ada en Lodewijk II van Loon leverde tot in de negentiende eeuw inspiratie voor heel wat miniaturisten, kroniekschrijvers, schilders en dichters.

CHINY EN DE FRENCH CONNECTION In 1227 huwde Arnold IV van Loon de enige erfgename van het uitgestrekte graafschap Chiny, vandaag in Zuid-België en Frankrijk. Zo werden ze vazal van de hertog van het Franse Bar. Zij schonken verschillende nederzettingen de stedelijke vrijheid en begunstigde abdijen zoals die van Orval. Zij bestuurden Chiny gedurende 137 jaar in een personele unie. Noodgedwongen verkochten ze het toen om in Loon de successieoorlogen te bekostigen. Begin oktober 1285 organiseerde Lodewijk IV van Loon in zijn graafschap Chiny het meest spraakmakende tornooi van de middeleeuwen. Met meer dan vijfhonderd ridders. Over dit spektakel schreef de trouvère Jacques Bretel een gedicht van 4564 verzen.

SANCTAE LEGIA FILIA ECCLESIAE Eeuwenlang leefde de Loonse bevolking in de schaduw van staf en troon. Diepgelovig bleef ze trouw aan de Kerk. De benedictijnen in Sint-Truiden, Aldeneik, Susteren (NL) en Munsterbilzen droegen in de Merovingische en Karolingische Tijd bij tot een tweede bekeringsgolf. Later stichtten de graven van Loon zelf nog invloedrijke abdijen waar zij de voogdij over uitoefenden zoals Averbode (1134) en Herkenrode (1192). Vroomheid was daarbij niet steeds het belangrijkste motief.

Voortdurende misbruiken leidden tot Luthers succesvol protest in 1517. Luik bleef echter trouw aan de katholieke leer. Schoorvoetend moest het nochtans de besluiten van het Concilie van Trente (1545-1563) uitvoeren. Het verloor immers heel wat territorium ten koste van een aantal nieuwe bisdommen. Vijf uit Beieren ingevoerde prins-bisschoppen moesten na de *Kölner Krieg* de regio in het katholieke kamp houden.

HOOGDRAVENDE RIDDERS MET SPRAAKMAKENDE BARDEN

In de schaduw van het Karolingisch en Ottoons hof kenden kunst en cultuur tussen Rijn en Maas een uitzonderlijke bloei. Bijna ononderbroken bleven de scriptoria van de Loonse en Luikse abdijen manuscripten – verlucht met prachtige miniaturen – afleveren die de Europese schilderkunst in hoge mate beïnvloed hebben. De gebroeders Van Eyck realiseerden een nieuw hoogtepunt in de Europese kunst. De Luikenaar Lambert Lombard was een van de eerste renaissance-schilders in de Lage Landen.

Gonzales Coques (1614/18-1684) schilderde in opdracht van de abdij van Averbode het portret van haar stichter, graaf Arnold II van Loon
ABDIJ AVERBODE

Hendrik van Veldeke (vóór 1150 – tussen 1190 en 1200), afkomstig uit het graafschap Loon, verbleef geruime tijd aan het toonaangevende hof in Thüringen, in het zog van de graven van Loon-Rieneck. Zijn oeuvre staat dan ook aan het begin van de Nederlandse én Duitse letterkunde.

—

DR. JAN VAES

Bestuurslid Historisch Studiecentrum Alden Biesen, organisator van de tentoonstelling

INFO Tentoonstelling – Limburg tussen staf en troon. Duizend jaar graafschap Loon – Nog t.e.m. 10 maart 2019 – Open: dinsdag t.e.m. zondag van 10 tot 17 uur – Gesloten: maandag – Landcommanderij Alden Biesen – Kasteelstraat 6, 3740 Bilzen – T 089 39 96 10
www.alden-biesen.be

BOEK *De graven van Loon. Loons, Luiks, Limburgs*, uitgeverij Davidsfonds/WPG, Leuven, 2016

IN BEIEREN De tentoonstelling verhuist in een aangepaste versie in de zomer van 2019 naar het Spessart Museum in Lohr am Main, onder de titel *Von Flandern nach Franken. Die Grafen von Loon und Rieneck - Spuren aus 1000 Jahren*